

Sosyal Tarih Yayınları

Belge-Araştırma Dizisi

© Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesi'ne aittir,
izin almadan kullanılamaz.

Yayına Hazırlayan

Esen Günseli Andaç Atalay

Birinci Basım: Eylül 2020

ISBN: 978-605-4513-57-4

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363 Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

www.tustav.org bilgi@tustav.org

Baskı-Cilt

Net Kırtasiye ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

İnönü Cad. Beytölmalcı Sok. No: 23/A

Gümüşsuyu – Taksim – İstanbul

Tel: 0212 249 40 60

İÇİNDEKİLER

<i>Sunuş</i>	7
<i>Anma Konuşması</i>	9

Hikâye

The Spell, Büyü, 1930	14
-----------------------------	----

Mektuplar

Nefise Ural'a, Ann Arbor - ABD, 1934.....	27
Mahire Boran'a, DTCTF - Ankara, 1940.....	31
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	32
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	34
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	36
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	37
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	39
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	41
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	43
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	44
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	45
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	47
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	49
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	50
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	52
Mahire Boran-Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	53

Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	54
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1950	55
Mahire Boran-Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1950.....	57
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Ankara, 1951.....	58
Adnan Cemgil'den, Hapishane - Ankara, 1951	59
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1951	61
Mahire Boran'a, Hapishane - Ankara, 1951	62
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	63
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	66
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	67
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	70
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	73
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	75
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	77
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	78
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	80
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	82
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	86
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	88
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	91
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	93
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	95
Nevzat Hatko'dan, Hapishane - Nevşehir, 1953	96
Nevzat Hatko'ya, Hapishane - Nevşehir, 1953	98
Nevzat Hatko'ya, TİP MYK, Milletvekili, 1967.....	100

Ziya Oykut'dan, TİP MYK, Milletvekili, 1967	102
Ziya Oykut'a, TİP MYK, Milletvekili, 1967	104
Nevzat Hatko'dan, TİP Genel Sekreteri, 1970	106
Nevzat Hatko'dan, TİP Genel Sekreteri, 1970	108
Neclâ Fertan'a, Hapishane - Adapazarı, 1974.....	109

Günlükler I-II

Günlük 1, Hapishane - Ankara, 1950.....	113
Günlük 2, Hapishane - Ankara, 1951.....	135

Şiirler

To Mihri (Mihri'ye), 1940	146
Fury (Hırs / Coşku), 1940	148
My Life (Hayatım),1940	150

SUNUŞ

Boran'ın 2019'da 32. anmasında mezar başında 110. yaş günü anısına bu kitabın sözünü verdik. Raşit Kaya hocamız Victor Hugo'ya referansla Behice Boran için "yazılmaya değer şeyler yaşadı" ve "okunmaya değer şeyler yazdı"¹ diyor. Kitabın Boran'ın yaşadıklarını kendi yazdıkları ile okuyabilmemiz için küçük de olsa bir katkı yapacağına inanıyoruz.

Boran'ın daha lise yıllarında yazmaya başladığını "*Bütün Yazıları...*"²nı hazırlarken gördük. Baskıdan sonra okul dergisinde bir hikâyesini daha bulduk. Kitapta okuyacağız.

Şiirler, söz konusu kitabın baskısından sonra, 2010'da bir yıl süren "Behice Boran 100 Yaşında" çalışmamızdan sonra ortaya çıktı. İstanbul Amerikan Kız Koleji'nden arkadaşı Mıhrızafer Köstem Tolon'un defterine 1940'ta İngilizce yazdığı şiirlerdir. Şiirleri "Mihri"nin oğlu Mahmut Tolon buldu, çevirdi, kamuoyuna duyurdu, bize de yayınlama izni verdi. Teşekkür ediyoruz.

Kitapta yer alan Mektuplar'ı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları'nın 2013'de yayınladığı "*Behice Boran'ın Mektupları I-II*"nin devamı olarak görüyoruz. Bu nedenle "Mektuplar - III" olarak isimlendirdik. Bu mektup grubu Behice Boran'ın evrakının içinden bir araştırma için alınıyor ve talihsizlik sonucu izi kaybediliyor. Evraklar, 2018 yılında Eskişehir'de ortaya çıktı. Behice Boran'ın yoldaşları ve dostları evrakı edindiler ve TÜSTAV'da Boran'ın evrakları arasında olması gereken yerine koydular.

Mektuplar - III ile Tuba Akekmekçi ve Tuğba Yıldırım'ın derlediği ana çalışmanın birçok boşluğu daha tamamlandı. Bu vesileyle Tuba Akekmekçi ve Tuğba Yıldırım'ı çalışmaları için kutluyor, teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu kitapta yer alan mektuplar ile Tarih Vakfı yayını arasındaki bağlantılar dipnotlarda not edildi. Dipnotlarda belirtilen bütün sayfa referansları "*Mektuplar I-II*"ye işaret etmektedir.

---

¹ Behice Boran'ın Mektupları C 1 s viii, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

² Behice Boran Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler, Savunmalar, TÜSTAV Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

Behice Boran

1934 tarihli bir mektup, 1950 ve 1951 tarihli iki günlük Eski Türkçe ile yazılıdır. Eski Türkçeden transliterasyonları Emel Seyhan Atasoy yaptı. Arkadaşımıza teşekkür ediyoruz.

Mektuplar - III ve Günlükler büyük ölçüde Behice Boran'ın 1950'de Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Kore'ye asker göndermeyi protesto eden bildirisi nedeniyle yattığı hapislik günlerine ait. Boran'ın yaşadığı sürecin izlenmesi bakımından bazı tarihleri not ediyoruz.

- Behice Boran ve arkadaşları 29 Temmuz 1950'de tutuklanıyor, Ankara'ya götürülüyorlar. Boran, Ankara Genel Cezaevi Kadınlar Kısmı'na konuluyor. Karar öncesi toplam sekiz ay yedi gün tutuklu kalıyor.
- Birinci tutukluluk dönemi 29 Temmuz 1950 - 7 Aralık 1950'dir.
- İkinci tutukluluk dönemi 30 Aralık 1950 - 7 Nisan 1951'dir.
- Üçüncü tutukluluk dönemi 21 Nisan 1951 - 28 Mayıs 1951'dir. Tutukluken 30 Aralık 1950'de Ankara Garnizon Komutanlığı'na bağlı askeri mahkeme Barışseverleri onbeş aya mahkûm ediyor. Boran, hamileliği nedeniyle geçici olarak tahliye ediliyor. 4 Eylül 1951'de oğlu Dursun Hatko doğuyor.
- Kalan cezasını tamamlamak üzere 1953 başında Nevşehir Cezaevi'ne giriyor. Kalan altı ay yedi gün cezasını yatıyor. 1 Haziran 1953'te Nevşehir Cezaevi'nden tahliye oluyor.
- Tahliye olduktan üç ay yirmibeş gün sonra Türkiye Komünist Partisi (TKP) 1951 Tutuklamalarının son aşamasında 25 Eylül 1953'te "gizli komünist partisine girmek" iddiasıyla tutuklanıyor. İki aydan fazla Harbiye/İstanbul'daki hücrelerde olmak üzere toplam beş ay tutuklu kalıyor. 1 Şubat 1954'te tahliye olan Boran bu davadan beraat ediyor.

Kitapta 1971'de başlayan hapisliği ile ilgili olarak yalnızca Neclâ Feritan'a yazdığı bir mektup bulunuyor.

Kendini, "Dünya'nın ve Türkiye'nin Aydınlik Geleceğine", bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm ve barışa adayan, siyasetçi, bilimci, Türkiye İşçi Partisi (1961-1988) Genel Başkanı Behice Boran'a saygı ve sevgimizi sunuyoruz.

110. Yaşı kutlu olsun.

*Behice Boran'ın ölümünün 32. yılında (2019)
mezarı başında yoldaşları ve dostları adına yapılan konuşma*

Yoldaşlar,

Behice Boran'ın sevgili dostları,

Merhaba,

Sevgili Genel Başkanımız Behice Boran'ın aramızdan ayrılışının 32. yılında yine mezarı başındayız. O'na sevgilerimizi, saygılarımızı, özlemlerimizi sunmak için bir aradayız.

Sevgili Boran dostları,

2020 yılı Behice Boran'ın doğumunun 110. yılı. O'nun anısına başkaca neler yaparız bilemeyiz ama en azından bugünden çam sakızı çoban armağanı küçük *bir anma kitabı* hazırlığındayız.

Kitap büyük ölçüde bir biçimde Eskişehir'den çıkan ve bizim hemen edindiğimiz Behice Boran mektup ve günlüklerinden oluşuyor. Hacimce çok fazla değiller, ama sevgili başkanımızın duygu ve düşünce dünyası için çok önemliler. Günlük ve mektupların Eski Türkçe olanlarını Emel Seyhan Atasoy arkadaşımız yeni yazıya aktardı, teşekkür ediyoruz.

Bir bakıma Tarih Vakfı'ndan iki cilt olarak çıkan "Behice Boran'ın Mektupları"nın üçüncüsü gibi olacak. Bu vesileyle söz konusu kitapları derleyen Tuba Akekmekçi ve Tuğba Yıldırım'a bir kez daha teşekkürlerimizi sunuyoruz. Onlar, yalnızca arşiv malzemesini derlemekle kalmadılar, bu malzemedeki ipuçlarını izleyerek birçok yeni mektup ve belgeye ulaştılar.

Değişik defalar söyledik, yine tekrarlayalım. Behice Boran, aşağı yukarı tüm eserleriyle, kişisel özellikleriyle, gelişim çizgisiyle anısı en iyi sahiplenilmiş birkaç sosyalist lider arasındadır.

Dileriz ki 110. yıl armağanımız da hem bizler için hem araştırmacılar için yeni yönlerine ışık tutsun.

Boran, 1950 Ekim’inde cezaevinde tuttuğu günlükte şöyle diyor:

“Mevsim değişti, yazı arkada bıraktık. ... Akşamüzeri herkes üşüyerek içeri çekilmiş, ben yalnızlıktan istifade için bahçeye açılan kapının ağzında, taş merdivenlerin başında otura kalmışım. Gök kurşun rengi idi, avlunun irili ufaklı taşları üzerinde kavrulmuş akasya yaprakları uçuşuyordu. ... Zamanın akıp gittiği israf olduğu hissi içeri gireli büsbütün kuvvetlendi. Günler boşa geçiyor, yazık oluyor hissi var içimde. ...”

Hapishanenin taş merdivenlerinde oturup günlerim boşa geçiyor diyen bu kadın o tarihlerde Türkiye’de sosyoloji biliminde bir zirve ve kurucuydu. Çalışmalarıyla en verimli dönemindeydi. Tam o tarihlerde görüşleri uluslararası sosyoloji topluluğunda tartışılıyordu.

Eşine yazdığı mektupta *“benim iki sene evvel Amerika’da neşrettiğim makale bir hayli muvaffakiyet kazanmış. Sosyoloji nazariyesi derslerinde okunması mecburi tutulan bibliyografyaya dâhil ediliyormuş. Hâlbuki benim bu sahada da söyleyecek sözüüm var”* diyor.

Ama kendisi hapishanenin taş merdivenlerinde oturmuş:

“Hayat gün be gün yaşanırken uzun vadeli gaye ve manâlar insanı tatmine kâfi gelmiyor.

İnsan daha gözle görülen, elle tutulan belirtiler görmek istiyor” diye yazıyordu.

Sevgili başkanımız Behice Boran bir teorisyendi. Ama hiçbir zaman “teorik yaşamadı”đını yine mektup ve günlükleri bize gösteriyor. Yaşamın her rengini bizzat yaşayarak tanıdı.

Hapishaneye kendisine sarkıntılık etmeye çalışan üç kişiye bıçağıyla karşı koymuş, birini üç yerinden olmak üzere ikisini yaralamış bir kadın gelir.

Behice Boran yazıyor:

*“Kırmızı ojeli ellerinde kanlar kurumuş,
yıkamaya bile lüzum görmedi,
oturdu yemeğini yedi.”*

Bu yalnızca derin bir gözlem değil. Bu insanlarla sevgili başkanımız, aylarca birlikte oldu. İnsan denilen varlığın her yönüne her gün içerden tanıklık etti.

Yoldaşlar, bakın şu satırları bize ne kadar tanıdık geliyor:

*“Dün iddianameyi tebliğ ettiler. Muhtevası çok sudan. Hani güya haricîle irtibat filan tesbit etmişlerdi? Mevcut olmayan şeyi tabî ki tespit edemezlerdi. Fakat belli ki bunun üzerinde pek durmuşlar. Delil vs. olmayınca bu sefer **benzetme yoluyla** ithama kalkmışlar...”*

Benzetme yoluyla itham... Ne kadar tanıdık değil mi? Delil bulamıyorsan uydur. Hatta uyduramıyorsan *“olduğu düşünülmekte ... olduğu görülmekte vs. vs.”* imalarıyla ağırlaştırılmış müebbetler istenmekte günümüzde de. Demek ki 1950 yılında yazılan mektuplar aynen günümüz hapishanelerinde de tekrar edilmekte.

Sevgili başkanımızın her zaman şiirsel bir konuşma ve yazma dili oldu. Politik konuşmalarından zaten bizler bunların tanığıyız. Mektuplar’ında ise daha kişisel duyguların anlatıldığı örneklerini görmekteyiz.

1934, Amerika’daki dördüncü günün akşamında şöyle yazıyor:

“Yol ağaçlı, yerleri yemyeşil çimle örtülü büyük bir park. Yeşilliği kıran sadece asfalt ve beton yollar, sonra ara ara büyük binalar. Pencereleri ışıqla dolu. Çok yıldızlı ve berrak, yumuşak bir sema. Etrafta bütün gençlik kaynıyor. Otuzdan fazla insanlar ekalliyette. Mermer antreli, mermer merdivenli koca bir bina hep kitap dolu. Sıra sıra uzanan masalar, üzerlerinde abajurlu lambalar ve eğilmiş başlar. Her şeye rağmen, sizleri, memleketimi özlememe rağmen, biraz yabancı ve yalnız hissetmeme rağmen geldiğime memnunum.

Okuyan, araştıran, öğrenen genç temiz bir muhit... İnsana çalışma arzusu veriyor. Sonra buraya geldiğime şaşıyorum. Hakikaten ben miyim? Diyorum. Amerika! ...

Aradaki mesafeyi bizzat aşmama rağmen tasavvur edemiyor, kavrayamıyorum. Türkiye hiç de uzak gelmiyor. Sonra oradan uzunca bir zaman için ayrıldığımı, geri dönmenin mümkün olmadığını da pek kabul edemiyorum. Ayrılığın tahakkuku yavaş yavaş, zaman geçtikçe belli oluyor. Evvelâ birçok intibalar birbirine karışıyor.

İnsan ancak bir andan diğer ana yaşıyor. Biran evvelkini veya sonrakini düşünüp tahlil etmiyor. Fakat sonra zaman geçtikçe bu karışık intibalar yavaş yavaş duruluyor, o zaman suyun dibini görmeye başlıyorsun. Ve görüyorsun ki su çok derin ve bıraktığın yerler ta uzakta bir hayal gibi kalmış...”

Behice Boran

Sözlerimizi, şiirsel anlatımı da aşarak, şiirle, Behice Boran'ın bir şiiriyle bitirelim.

Hayatım

Bu benim hayatım, kendi hayatım, önümde,

Şekilsiz, yoğrulabilir, engin.

Kendi ellerimle yoğuracağım.

Bir heykel yapacağım, küçük, dikkat çekmeyen belki,

Fakat saf ve güzel, hatta orantılarda muhteşem.

... ..

... şiirin tamamı için bakınız sayfa 150-151 ...

Sevgili Genel Başkanımız, seninle gurur duyuyoruz.

Sana çok teşekkür ediyoruz.

Saygılarımızla...

Behice Boran'ın Yoldaşları ve Dostları (*adına Günseli Andaç Atalay*)

Günlükler I-II
Eski Türkçe El Yazısı İki Defter
Transliterasyon: Emel Seyhan Atasoy

GÜNLÜK 1

7 Ekim 1950, Cumartesi⁸⁴

Belki ay oluyor elime kalemi alamadım. Haftalarca nezleden baş kaldıramadım. Hastalık mahpusluktan çok daha kötü. Meğer avuç içi kadar avluya çıkabilmek, dört duvar arasından mavi gök parçasını seyredebilmek ne nimetmiş. Günlerce yataktan ve odadan çıkamadan. Yatağa düşünceye kadar da işler hep bizim arkadaşşa kalmasın diye sürüklendim. Arifeden bir gün evel, akşam üzeri, sövüş yapmak için eti ocağa vururken tahammülüm sona erdi. Burnum ve gözlerim öyle akıyordu ki eti doğru dürüst yıkayamadım. Geldim içeri yattım ve bir haftaya yakın kalmamadım. Bayramda hapisanenin de kendine göre bir hazırlığı ve telaşı oldu. İki gün önceden çamaşır ve yıkanma faslı başladı. Arife günü de tahtalar -buranın tabiriyle- paspaslandı. Bayram sabahı, daha ortalık zifiri karanlık iken, saat belki beşe gelmeden, biz ikimizden mada herkes ayaktaydı. Muvakkar bir hayli sert söylendi. “Bayramsa, bayram, misafir geleceği yok, bir yere gideceğimiz yok... Erkenden kalkıpta ne olacak?”

Fatma hanımla Behiye hanım somurtgan, sustular. Bir tatsızlık çıkacak diye korktum, hiç sesimi çıkarmadım. Allahtan Melâhat hanım aşağıdan aldı ve meşhur kakhahalarından birini salıverdi de gerginlik yumuşadı. Daha sonra biz de kalkıp kahvaltılar edildikten sonra bu küçük çatışma yarı şaka ile karıştırılarak günün mevzuu oldu. “Behice hanıma aldırış etmedim, ya” diyordu Melâhat, “o zavallı sesini çıkarmaz, ama Muvakkar hanımdan korktum. Kapıyı yavaşçacık ta açtım ama yine duydu.”

Bayram günlerini ben bulanık bir perde arkasından seyrettim. Hastalıkla geçirdiğim günleri yaşamamış gibiyim. Günler birbirinin aynı olunca hepsi tek bir gün gibi oluyor, onları birbirinden tefrik edecek hususiyetler yok. [Diğer taraftan] üstelik nezleli bir başın intibaları da sarih ve keskin olmuyor. Sanki son aylardaki hayatımda üç haftalık bir boşluk var.

---

⁸⁴ Birinci tutukluluk dönemi. Ankara Genel Cezaevi Kadınlar Kısmı.

Bu ara mevsim değişti; yazı arkada bıraktık. Serin rüzgârı, bulutlu göğü ve ayaz kesen sabahlarıyla güz ayları geldi. Halâ adamakıllı bir yağmur yok ama. Birkaç gün önce geceleyn biraz serpeledi o kadar. Dün akşam da çok bulutlanmıştı mutlaka boşanacak artık demiştim. Akşamüzeri herkes üşüyerek içeri çekilmiş, ben yalnızlıktan istifade için bahçeye açılan kapının ağzında, taş merdivenlerin başında otura kalmıştım. Gök kurşun rengi idi, avlunun irili ufaklı sivri taşları üzerinde kavrulmuş akasya yaprakları uçuşuyordu. Havada soba dumanı ve kebab kestane kokusu ve ilk sovukların hafif yakıcılığı vardı. Rüzgârın sovuğunu yanaklarımda hissederek oturdum elimdeki tepsi örtüsünün pembe çiçeklerini işledim. Sanki muayyen bir zamanda yetişmesi lâzım mış gibi akşam karanlığı basmadan bitirmek istiyordum. Mapusaneye gireli başladığım işlerin üzerine kendime de garip gelen bir ısrarla düşüyorum. Bir an evvel bitsin diye geceyi gündüze katıyorum. Bunun psikolojik sebebini de sezer gibiyim. Bende daima mevcut olan, zamanın akıp gittiği israf olduğu hissi içeri gireli büsbütün kuvvetlendi. Günler boşa geçiyor, yazık oluyor hissi var içimde. Yapılan işler, tentene örmek, tepsi örtüsü işlemek nev'inden de olsa, bu boşluğu dolduruyor mapusluk günlerine de bir maksat, bir manâ vermiş oluyor. Mapusluğumuzun şüphesiz daha geniş ve daha derin bir manâsı var. Fakat hayat gün be gün yaşanırken uzun vadeli gaye ve manâlar insanı tatmin için kâfi gelmiyor.

İnsan daha gözle görülen, elle tutulan belirtiler görmek istiyor.

Elektrikler yanınca hepimiz yataklarımızın üzerine oturduk. Her birimizin elinde bir iş.

Behiye hanım oğluna bir sveter örüyor ve zaman zaman iç çekip gelinine bir küfür savuruyor. Kendi eli [ile] ördüğü sakız gibi beyaz, yumuşacık, selânik fanilasđı gibi yün fanilalar sandıkcağızında varmış ama gelin, gelin değil ki çıkarsın da kocasına giydirdisin. Zaten geçen sene ördüğü lâcivert kazağı da Koreye giden kendi kardeşinin bavuluna koymuş gitmiş. Kimbilir, fanilaları da ne yaptı?

Fatmanım, başının üstünde bir havluya sarılmış, kızgın tuğla parçası, boynunu hiç kımıldatmadan dim dik tutarak çorap örüyor, Muvakkar hanımın çorabını [...] Muvakkar hanım da onun kızının çeyizi için bardak altđı örüyor. Üç adam boyu tavandan yarım metrelik bir kordon ucunda sallanan kırkık bir ampulün altında ben de tepsi örtüsünü bitirmeye çalışıyorum, ama nafile [...] gözüm kaşmıyor. Bu ışıkta ancak yün örgü yapabilirim belki de, onu da ben bilmiyorum. Muvakkar hanımdan eski

yününü istemeli de yün örmeyi de öğrenmeli. Bu yaşa kadar hiç tentene de örmemişim burada ördüm, bir çift yastık başı yaptım.

Yemekten sonra Şükriye hanımla Hikmet geldiler. Şükriyanım baş köşedeki Behiyanımın yatağı üzerine, bir ayağını da altına alarak oturdu. Hikmette, Fatmanımın kapı yanındaki ranzasının yanına yere çöktü. Hapisanenin de kendine göre bir “silsilei meratip”i var. Bu açıkca belirtilip formülleştirilmiyor ama gayet şaşmaz bir kaide olarak da tatbik olunuyor. Yani bir tutuk veya mahkûm âdeta daha kapıdan girerken tasnif olunuyor ve bir sınıfa oturtuluyor. Ve sanki konuşulup anlaşılmış gibi hemen herkesten ona göre muamele görüyor.

Bu farklar evvelâ hitaplar da kendini belli ediyor. Bazılarının adının arkasına bir “hanım” ekleniyor, bazılarının ise eklenmiyor. Eklenmeyenlerden bazıları da sadece isimlerle çağırılıyor, bazılarına bir lâkap takılıyor veya “yeni gelen” diye bahsediliyor.

Bu şaşmaz kaide neye dayanıyor? Şüphesiz [evvelâ ve] her şeyden evel ve her şeyden üstün, şahsın dışarıdaki sınıfına dayanıyor. Cemiyetteki tabakalaşma burada da kendini gösteriyor. Bu umumî kaideden ayrı olarak bir de şahsî hususiyetler işe karışıyor. Meselâ, sıralı sırasız “afavrum... Ben altmış yaşında gadunum, yedi bebe anası” diyen Ayşe kadının Fatmanımla Behiyanımın arasına karışması beklenirdi. Aslı köylü, Yeni doğan taraflarından elli, elli beş yaşlarında bir kadın. Hali vakti de iyi.

En yeni basma ve pazen entariler onu sırtında. Fakat Behiyanımın tabirile “Emsalini, âyâlini bilen bir kadın” değil. Yek geldiği gün, öğleden sonra [sofada], kapının iç tarafında toplanan grubun arasına, yere çökürmüş ve yarım saate kalmadan herkesle içli dışlı oluverdi. “Ah anam,” diyordu, “benim kocamı görse oğlum sanırsın. Ya! gaynımın oğluna vardumdu, benden güççük.” Hakikaten görüşme günü gelince de Fatmanım hangisi kocası, hangisi oğlu bilememiş te Behiye hanım göstermiş. Kadın zenginmiş. Köyünde tarlası, bağı bahçesi varmış, hepsini satmış savmış genç kocasına yedirmiş. Şimdi bile eline geçen parayı ona yolluyor. “Kocan ne iş yapar?” diye sordum. “ne olacak?” dedi. “Kopuğun biri... Kumar oynasın, içsin, karı peşinde dolaşsın.”

“E sen aldırış etmez misin? Benimki yapıyor da ben dayanamıyorum” bu Medihadan.

“A gızım, ben, senin gibi genç değilim. Şimden sonra bana koca ne? Dört senedir ben ona karılık etmiyorum ki !.. Bana baksın yeter.”

Ayşe kadın ilk geldiğinde böyle konuştu ama sonradan kazın ayağı pek te öyle olmadığı anlaşıldı. Görüşme günleri oğlunu filan hiç gözü görmüyor, telde hep kocasıyla burun buruna. Fatmanın kendisini kınayınca da “ne hayır varsa insana kocasından, oğlum ne gördüm” dedi. Genç ve tombulca mahkûmları fırsat buldukça ellemekten de geri durmuyor.

Melâhat hanımı pek beğenirdi. “Yavrum... insan seninle bir yatmalı, döşün yayla gibi maşallah” dedi durdu. Geçen gecede büyük kovuşta toplanmıştık, Mediha ve diğerleri “Memelerini göster; hadi, göster be” diye takıldılar. “Altmış yaşında, yedi bebe anası” elini koynuna soktu inek memesi gibi iki kocaman sarkık torbayı, çıkardı beline sarkıttı. Bir de üstelik okşuyor.

Bu iğrençliğe daha fazla tahammül edemedim, tersledim. “Aa... meme ayıb olur muymuş” dedi.

***

20 Ekim 1950, Cuma

Bizim koğuşla, kapının açıldığı büyük odadakiler arasında bariz bir mevki farkı var. İlk geldiğimizde, bir buçuk ay kadar, biz ikimiz tecrit-hanede kaldık. O zaman üçleme bir tasnif vardı. Biz, küçük koğuştaki Fatma, Behiye ve Melâhat hanımlar ve büyük koğuştaki Karabacak, Aliye ve Hikmet’di -Melâhat hanımın çikalı üç buçuk hafta-. Biz küçük koğuşa Behiye hanımla Fatma hanımın yanına geçtik. Büyük koğuştakilerin de sayısı arttı. Gardiyan Hayriye hanım “Kış geliyor gelirler artık” diyor. Dün akşam Ayşe kadının kızı Gülistanın da gelmesi ile mahkûm ve tutuk adedi on beşe çıktı.

Büyük koğuştakiler bir âlem. Aralarında gruplaşmalar var, fakat gruplar sürekli değil. Olmayacak bir şeyden bir münakaşa, kavga başlıyor.

Küsüyorlar ve saflarını ayırıyorlar. Bir önceki kavgadan küsmüş olanlar bu sefer birleşiyor. Ve bu gruplaşp dağılma neticesi durmadan devam ediyor. Kim kimle küs, kiminle barışık, takip etmek güç oluyor. Mediha ile Havva dantel münakaşası yüzünden birbirlerine küstüler. Havva geldi geleli, büyük koğuştaki kapı yanındaki ranzasının üzerine oturup

dantel örüyor, metresi 2.5 liradan. Baş müşterisi de Mediha idi. Metrenin dolup dolmadığına biz hâkimlik ediyorduk. Behiye hanım danteli alıyor bir elinin ucundan öbür kolun omuzuna kadar olunca bir metre olmuş diyordu. Bir de bana gösterip tasdik ettiriyorlardı. Bu yüzden Mediha geçen görüşmede kocasıyla kavga bile etti. “Tentene senin neyine” diyordu kocası, “Ben hanginize bakayım annenle ablana, burada sana mı? Belediye durmadan cart curt ceza yazar...” Mediha hemen gözyaşlarının musluğunu açtı da kocasından bir beş lira koparabildi.

İşte dört beş gün evvel Havva “tentene örmekten avuçlarım avuçlarım patladı” diye şikâyet etmiş, Mediha bu sözün altında kalır mı? “Ördünse parasıyla ördün,” demiş. “Bedava örmedin ya... Yemeğini de biz pişirdik, bulaşığını yıkadık, sen oturdun para kazandın.”

O akşam Havvayı ne kadar zırladılsa da sofraya oturtamadılar. Havva meşhur sabıkalılarından. Hapishaneye ilk on iki yaşındayken düşmüş ve o zamandan beri de sayısız defa girmiş çıkmış. Fakat kendine göre bir gururu ve hareket tarzı var. Asla arsız değil. Kimseden bir şey istemiyor. Bizim odaya daha bir defa bile oturmaya gelmedi. O kavga akşamı da, seviciliği ile övünen Hayriye ne kadar “Benim yemeğim, benim kavunum yahu, Medihanın değil...Ne bakarsın o deli kızın sözüne..” dediyse de Havva “Devletten zengin kim var? Devlet sağ olsun, onun verdiği karavana bana yeter” diyip kesti. Mediha başını önüne eğmiş susuyordu. O da çağırrsa idi belki Havva sofraya gelirdi.

Ama Havva bu kavgayı Medihanın yanına bırakmadı, iki gün sonra intikamını aldı,

***

Bir aya yakın bir zamandır bahçedeki sözde mutbağın içine bir gusulane yapılıyor. Pazartesi Perşembe günleri tenekelerle su ısıtıp mutbağın bir köşesinde yıkanyorduk. Müdür bey mutbağın o köşesini bir duvarla bölünüp yerinin çimento yapılmasını ve orada yıkılmasını emretmiş. Bir erkek gardiyanın nezaretinde iki mahkûm bir ay o bölmenin duvarını örmekle uğraştılar. Şavul koyup örmedikleri için duvarı bir türlü düz çıkaramadılar, duvarı üç defa yıktılar. Asıl duvarcı genç bir adam. Sekiz seneden fazla yattıktan sonra afda çıkmış ve bir mahalle bekçisiyle kavga yüzünden yine içeri girmiş.

Kadınlar kısmının dış kapısı doğrudan doğruya büyük bir odaya açılır ve orası sekiz ranzalık büyük bir kovuştur. Ustalar mutbağa girip çıkarırken bilmeceburiye büyük kovuştan da geçiyorlar. Erkek görünce kaşı gözü oynamadan duramayan Mediha genç duvarcı mahkûmla anlaşmış. Bir gün hapisane bahçesinden derlediği küçük bir çiçek buketi getirmiş, kapıyı açan Kabadayıya “Size çiçek getirdim” umumî hitabile vermiş. Kabadayı da çiçeği gardiyan Hayriyanıma vermiş. Ortada dönen dolaptan haberi olmayan Hayriyanım çiçeği bir bardak içinde pencerenin içine oturtmuş, biz beğenip koklamıştık. Çiçeğin ardından çörekler gelmiş. Mediha, bir bavul ısmarlamış. Büyük kovuştakiler olup bitenlere sır ortağı. Gardiyanla bizim odadakilerin bir şeyden haberimiz yok.

Derken üç [...] önce sofadan geçip mutbağın bulunduğu bahçeye çıkarırken genç duvarcı pencere içine bir elbise askısı bırakıp gidiyor. Mediha askıyı alıp tecrithanedeki kurusun diye serilmiş olan paspasın altına saklıyor. Havva kapı yanında oturup tentene ördüğü yerden kaş göz işaretile ortada bir şeyler dönmekte olduğunu ekip başı Behiyanıma anlatıyor. Uzun sözün kısası askı saklandığı yerden çıkarılıyor. Askının üzeri bir aşkname ile doldurulmuş. O öyle karıları yüz üstü bırakanlardan değilmiş. Ölünceye kadar severmiş. Medihayı bırakmıyacakmış, güzel gözlerini unutamazmış. Bizden bir gazete istenildi, askı itina ile bu gazeteye sarılarak bu rapor başgardiyanlık vasıtasıyla müdürlüğe gönderildi. Mediha hadiseyi hiç üzerine alır görünmedi, bana ne, o yazmış, o getirmiş, ben almadım, ben görmedim dedi ama beti benzi de soldu. Gözlerine kovalanan bir tavşan ürkekliği geldi. Hem tek durmuyor, hem de tavşan gibi korkak. “ Sen de hiç akıllanmıyorsun,” dedim. “Ali ile kapıdan mektup alıp verme gürültüsünün üstünden iki hafta geçti geçmedi.” “Aman isterse bir hafta geçmiş olsun,” dedi. “Benim ne varsa dilimde... Bana şu herifle dalga geç de, hiç geçiveririm, altı boştur ama...”

Havva yine yatağının üstünde. Kovuşun tek pencere, o da dışarıyı görünmesin boyanmış kovuşun yarı karanlığından ördüğü tenteneyi ta burnuna sokmuş, durmadan tığı dürtüklüyor. “Aa bak benim başka huyum vardır ama öyle erkeklerle aşna fişne edeğim yoktur. Benim namusumu müdür bey de bilir. Nikâh ne demek? Senin ufacık bir mektuplaşman, fotoğraf vermen olsun, boş düşersin.”

“Mektup, fotoğraf veren kim? Benim ne varsa dilimde. Bana şu herifle dalga geç de geçerim, ne var?”

Bu hadise Mediha ile Havvanın arasını büsbütün açacak sandım, halbuki can ciğer konuşuyorlar. Askıyı Havvanın haber verdiğini bilmiyor mu? Yoksa umumiyetle kavgaları, küskünlükleri, uzun sürmediğinden mi? bilmiyorum.

***